

Ekonomik İyileşmeye Giden Yol*

John B. Taylor

Ekonomist | Stanford Üniversitesi

Çeviren: Ünsal Çetin

liberal düşünce Yıl 18, Sayı 72, Güz 2013, s. 25-31.

Hayek'in bizlere öğrettiği gibi, hürriyet ve hukukun üstünlüğü refahı ilerletmektedir.

Yavaş büyüme ve yüksek işsizlikle –özellikle uzun vadeli işsizlikle– yükü artırılmış olan Amerikan ekonomisi belirsiz bir gelecekle yüzleşmektedir. Acı verici bir finansal kriz ve durgunluğa katlanmaktayız. Ekonomik iyileşme neredeyse hiç mevcut değildir. Federal borç patlamaktadır ve çocuklarımızı ve torunlarımızı tehdit etmektedir. Benim kanaatimce, bu güç durumun nedeni açıktır: Amerika'nın üstünde kurulduğu ekonomik özgürlük ilkelerinden sapmaktayız.

Geçen yüzyılın ancak bir iki düşünürü ekonomik özgürlüğün önemini Avusturyalı ekonomist Friedrich Hayek'ten daha iyi anlamıştır. Şimdiki vaziyetle yüzleştikçe, Hayek'in eseri özellikle politika kuralları, hukukun üstünlüğü, ve öngörülebilirliğin önemi hakkında bize anlatacak çok şey sunar –Hayek bu konuları klâsik kitabı *The Road to Serfdom* (Kölelik Yolu – 1944) ve daha detaylı olarak *The Constitution of Liberty* (Özgürlüğün Temel Yapısı – 1960) isimli eserlerinde tartışmıştır. Fakat, onun bu alanlardaki eseri iktisat biliminin ötesine, özgürlüğün temel hususları ve hükümetin rolüne doğru taşar. İşte bu yüzden ki, Hayek'i okumak her zamankinden daha önemlidir.

* Bu makale John B. Taylor'ın Manhattan Enstitüsü'nün Hayek Ödülü'nü kazanması üzerine verdiği 2012 Friedrich Hayek Konferansı konuşma metnidir. Bkz. "The Road to Recovery", *City Journal*, Yaz 2012. Metnin orijinali için bkz. http://www.city-journal.org/2012/22_3_friedrich-hayek.html

Hayek'in ısrar edeceği gibi, ekonomik özgürlük ile ne demek istediğimiz hususunda dikkatli olmaya ihtiyacımız vardır. Temel fikir, insanların neyi üreteceğine, neyi satın alacağına, nerede çalışacağına ve başkalarına nasıl yardımcı olacağına karar vermede hür olmalarıdır. Kitabım *First Principles*'ta (İlk İlkeler - 2012) izah ettiğim gibi, Amerikan vizyonu insanların bu tercihleri öngörülebilir ve hukukun üstünlüğüne dayalı olan bir politika çerçevesi dâhilinde yapabileceklerini kabul etmişti. Bu çerçevedir ki, piyasalara duyulan bir güven ve hükümet için biçilen sınırlı bir rolden kuvvetli ekonomik müşevvikler doğar. Tarihsel olarak, Amerika bu ilkelere çoğu ülkenin yaptığından daha fazla bağlı kalmıştır. Bu ulusun refahındaki yükselişin ve çok sayıda insanın bu ülkeye göç etmesinin başlıca nedeni budur.

Fakat, bu ilkeleri sürekli/tutarlı olarak takip etmedik. Büyük Buhran'a yaklaşan günlerde, öngörülebilir bir politika çerçevesinden saparak, Federal Rezerv para arzını keskin şekilde daraltmıştı. Daha sonra, federal hükümet vergi oranlarını ve gümrük tarifelerini yükselterek, ve National Industrial Recovery Act'ı (Ulusal Endüstriyel İyileşme Yasası) kabul ederek Depresyon'u ağırlaştırdı. Bu yasa piyasa ilkelerini ayaklar altına almış ve hükümet üstüne makul sınırların hayli ötesine taşmıştı. 1960'ların ortalarından 1970'lerin sonuna kadar, federal politika ekonomik özgürlüğün ilkelerinden tekrar sapış gösterdi: Bu dönem öngörülemeyen kısa vadeli teşvik paketleri, keyfî "dur-kalk" para politikalarını, ücret ve fiyat kontrollerini -müşevviklere dayalı bir piyasa sisteminin antitezini- gördü. Sonuçlar: Çift haneli işsizlik, ekonomik büyümede şiddetli bir yavaşlama, ve Büyük Enflasyon idi. Bu dönemden çok önce, Hayek haklı bir şekilde bu tür kısa vadeli yaklaşımlardan yakınmıştı: "Kısa vadeli sonuçlar üstüne artan odaklanmayı... yalnızca mühim ve tehlikeli bir entelektüel hata değil, ama ayrıca ekonomistin aslî görevine bir ihanet ve medeniyetimize yönelik vahim bir tehdit olarak görmekten kendimi alamıyorum."

1980'ler ve 1990'larda, Amerika ilk ilkelerine, yakın zamanlara kadar süren bir onarıma geri döndü. Geçici teşvik paketleri yoktu; Daimî vergi reformu uygulandı. "İstikrarlı şekilde ilerle" para politikası "dur-kalk" para politikasının yerini aldı. Fiyat kontrollerinin son kalıntılarını çöpe attık ve uygunsuz regülasyonları azalttık. Federal refah programının aslî kısmı eyaletlere devredildi. Bu seferki sonuçlar: Azalan işsizlik, daha düşük enflasyon, ve nihâi olarak ekonomik büyümenin yeniden bir canlanması idi.

Günümüzde trajik bir şekilde tekrar yolun dışına çıktık. Son çöküşe yaklaşan günlerde, Federal Rezerv, 1980'ler ve 1990'larda hayli iyi iş çıkaran, kurallara dayalı parasal politikadan saparak, faiz oranlarını çok uzun süre

boyunca çok düşük tuttu. Hükümet regülatörleri mevcut kuralları bankalara, ve Fannie Mae ve Freddie Mac dâhil, diğer finansal kurumlara uygulamada başarısızlığa uğradılar. Sonuçlanan kriz, çok geçmeden orijinal görevinin ötesine taşan, Wall Street kurtarma paketlerine yol açtı. Otomobil firmalarının kurtarılması kreditorlerin hakları üstündeki keyfi ihlaller ve ticarî faaliyetlere yapılan müdahaleler ile sonuçlandı. Sonra, 1970'lerin başarısızlığa uğrayan teşvik paketleri, Fed'in niceliksel gevşemesi, 2010 sağlık hizmetleri mevzuatı, ve Dodd–Frank finansal reform yasası ile birlikte doğan yasal düzenleme belirsizlikleri geldi. Bu finansal reform yasası hükümete iflas eden herhangi bir finansal firmayı devralma ve firmanın kreditorlerini kurtarma keyfi yetkisini vermektedir.

Politika belirsizliğindeki artışın bir işareti, geçen 12 yıl boyunca, vergi mevzuatının yıllık olarak sonu gelen uygulama hükümleri sayısının on kat artmış oluşudur. Bir diğeri regülasyon etkinlikleri ile meşgul olan federal çalışanların sayısının, [Transportation Security Administration'daki çalışanları (Nakliyat Güvenliği İdaresi) hariç tutarsak], 2007'den 2012'ye kadar % 25 artmış olmasıdır. Temel ilkelerimizden sapışın en bariz olanı, bu yılın sonunda fiilen bütün vergi mevzuatı değiştiğinde karşılaşıcağımız, kendi başımıza sardığımız malî uçurum belâsıdır. Ve Fed 2014'e kadar yüzde sıfırlık bir faiz oranı politikasını belirleyerek, para piyasasının yerine etkin bir şekilde kendisini oturtmuştur.

Bu sorunlara büyük ölçüde hükümet politikası neden olmaktadır. İşte bu nedenledir ki, politikayı değiştirmek ve temel ekonomik ilkelerimize dayalı bir planı uygulamak suretiyle, refahı yeniden onarabiliriz. Federal harcamaları, GSYİH'nın bir payı olarak, 2007'de olduğu seviyeye düşürmeliyiz. Bu seviye gelir seviyesi tarafsızlığı gösteren ve büyüme yanlısı bir vergi reformu ile birlikte, bütçeyi dengelememize ve borç patlamasını durdurmamıza izin verecektir. 1980'lerde ve 1990'larda iyi iş gören türden, kurallara dayalı bir sistemi kullanarak parasal fazlalıklarımızdan kurtulmalı ve para politikasını normalleştirmeliyiz. Sosyal amaçlı harcamalardaki hızlı genişlemeyi engellemeli, sosyal harcamalar artışını GSYİH artışına yakın seviyede tutmalı, ve bunu, karar verme sorumluluğunu federal hükümete değil ama, insanlara ve eyaletlere veren bir yöntemle yapmalıyız. Ve Dodd–Frank yasasının çoğu kısmını, hükümet kurtarma paketlerine son vermek amacıyla, iflas yasası reformu ve daha basit regülasyonlarla değiştirmeliyiz.

Bu yeni ekonomik stratejiyi uygulamada, politika yapıcılara Hayek tarafından, özellikle onun hukukun üstünlüğü ve politikanın öngörülebilirliği üstüne vurgusu tarafından kılavuzluk edilmelidir. *Kölelik Yolu*'nda yazdığı

gibi; “Özgür bir ülkedeki koşulları, keyfî bir hükümet yönetimi altındaki bir ülkedeki koşullardan, ilkinde Hukukun Üstünlüğü olarak bilinen asil ilkelere riayet edilmesinden başka hiçbir şey daha açıkça farklılaştırılmaz. Bütün teknik hususlar bir yana konulduğunda, bu, hükümetin bütün eylemlerinde daha önceden belirlenen ve duyurulan kurallarla bağlı olması anlamına gelir, –bu kurallardır ki, otoritenin belirli koşullarda cebrî güçlerini nasıl kullanacağını yeterince kesinlikle öngörmeyi, ve bireyin kendi işlerini/ilişkilerini bu bilgiye dayalı olarak planlamasını mümkün kılar.”

Kurallara dayalı politikalar daha istikrarlı ve daha güçlü ekonomik büyümeyi üretirler. İnsanlar kararlarını verirken geleceğe bakarlar. Bilgiyi taşıyan/ileten ve müşevvikleri temin eden fiyatlar geleceği yansıtır. Bu yüzden, iyi kararlar ve ilâveten onları yönlendiren fiyatlar, gelecek politikanın öngörülebilirliğine ve bu nedenle de net politika kurallarına dayalıdır.

Fakat, Hayek vurgulamıştır ki, hükümet politikası için kurallar bundan daha fazlasını yapar. Hukukun üstünlüğü, Hayek’in Özgürlüğün Temel Yapısı kitabının adının öne sürdüğü gibi, hürriyeti korur. Hayek bu fikrin izini asırlarca geriye sürmüştü –önce Aristoteles’e sonra Cicero’ya. Hayek [C] icero hakkında şunu yazmıştı; “Hürriyetin, hukukun belirli vasıflarına, onun genelliğine ve belirli oluşuna, ve otoritenin keyfî yönetimi üstüne koyduğu kısıtlamalara dayalı olduğunu... başka hiçbir yazar daha aşikâr bir şekilde göstermez.” Hayek ayrıca, yasanın amacının “hürriyeti yıkmak ya da kısıtlamak olmadığını, bilâkis onu korumak ve genişletmek olduğunu, ... hukukun olmadığı yerde özgürlüğün de olmadığını” yazan John Locke’u da iktibas etmişti. Nihayet, Hayek, yeni bir ulusun bünyesinde bu fikirleri uygulamaya geçiren, James Madison ve diğer Amerikalı devlet adamlarına işaret etmişti. Bu düşünürler hükümet görevlilerine hürriyetin koruyucuları olarak güven beslemediler; Onlar inandılar ki, hukukun üstünlüğü daha güvenilirdir.

Bu yüzden, kurallar ikili bir amaca sahipti: Ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve özgürlüğü korumak. Kuralların bu iki faydasını anlamının en iyi yolu, ücret ve fiyat kontrolleri örneklerinde olduğu gibi, kuralların yokluğu durumunda ne olduğunu incelemektir. Bu tarz kontroller keyfidir: Zirve yönetiminde yer alan insanlar tarafından fiilen her fiyat ve ücrete dair kararların verilmesini gerektirirler; Ekonomik sinyalleri ve müşevvikleri tahrif ederler; Kıtlıklar ve arz fazlalıkları yaratırlar. Bu tesirler fiyat kontrolleri ister bütün ekonomiye veya ister, sağlık hizmetleri gibi, belirli bir sektöre dayatılsın gerçekleşecektir.

Politikacılar ve hükümet görevlileri mütemediyen ekonomik sorunlar hakkında “bir şeyler yapmak” üzere baskı altına alınırken, birçok kişi bir kural-

lar sisteminin fiiliyatta nasıl çalışacağını merak etmektedir. Şüpheliler der ki, kurallar bir şey yapmadan durduğumuz anlamına gelir, ve bu, günümüzün yüklü politik iklimi ve saatten saate hatta dakikadan dakikaya ilerleyen haber akımında imkânsızdır. Meslektaşım George Shultz bu sorunu “müdahale etme dürtüsü” olarak adlandırır.

Hayek’in bu meydan okumaya yönelik bir cevabı vardı. *Kölelik Yolu*’nda formel kurallara ait “bu sistemin niteliğine dair kafa karışıklığını” giderme ihtiyacına işaret etti: Kurallara dayalı bir sistemin “karakteristik tutumunun devletin hareketsizliği/ataleti olduğu şeklindeki kanaat.” Kurallara dayalı bir sistemin bir örneğini vererek, not etmişti ki, “ağırlık ve ölçü birimlerini kontrol eden (veya bir başka yoldan hile ve sahtekârlığı engelleyen) bir devlet kesinlikle eylem hâlinindedir.” Buna karşın, hukukun üstünlüğüne itaat etmeyen bir sistem mecburen eylem ile karakterize edilmez: “Örneğin, grev sözcüleri tarafından şiddet kullanımına izin veren devlet hareketsizdir.” Benzer şekilde, para politikası için basit kurallar merkez bankasının, gelişmelere yanıt olarak, faiz oranları veya para arzı kullanımı ile hiçbir eyleme girişmeyeceği anlamına gelmez. Örneğin, merkez bankası bir bankalara hücum durumunda ödünç sunabilir. Fakat, bu eylemler öngörülebilir bir minvalde gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, kurallardan sapma bazen eylemsizlik ile sonuçlanır. Örnek olarak, hükümet regülatörlerinin, finansal kurumlar makul olmayan riskleri üstlendiklerinde, eyleme geçmeme şeklindeki bir kararı hem bir eylemsizlik ve hem de hukukun üstünlüğünün bir ihlâlini teşkil eder.

Bazıları iddia eder ki, günümüzün krizine benzer krizler politika yapıcılarını kurallardan ve hukukun üstünlüğünden sapmaya zorlamaktadır. Fakat, bir kriz bunu yapmak için *en kötü* zaman olabilir. Bir krizde, hayatî öneme sahip olan şey, artan öngörülemezlik değil, artan stratejik netlik/belirliliktir. Bu gerçek, günümüz krizinde gerçekleştirilen ilk kurtarmanın, Bear Sterns müdahalesinin ardından aşikâr hâle gelmiştir: Herhangi bir strateji net bir şekilde ifade edilmemiş olduğundan, ancak birkaç kişi bir finansal kurumun yardım istediği sonraki seferde ne beklenebileceğini biliyordu. Kriz ağırlaşmıştı. İnsanlar kurallara dair bilgiye sahip olarak karar vermeye başlar başlamaz, ekonomik iyileşme çok geçmeden ortaya çıkar.

Amerika’yı tekrar rayına oturtmak için, ekonomik özgürlüğün ilkelerine inanan ve bu ilkeleri uygulamaya geçirecek liderleri seçmek zorundayız. İşte bu noktada, Hayek bir uyarıda bulunmuştu. *Kölelik Yolu*’ndaki “Neden En Kötüler Zirveye Çıkar” adlı bir bölümde, seçim veya atama ile göreve gelmiş olsun, lider olma hırsına sahip insanların ekseriyetle müdahaleci olacağını öne sürdü. Çünkü onların eğilimi başarılı olmak için her ne gerekiyorsa onu

yapmaktır. Dahası, keyfî hükümet müdahalelerinden doğrudan fayda sağlayanlar doğal olarak bu tür yöneticileri destekleyecektir. Örneğin, kurtarma paketlerinden faydalanan endüstriler ve şirketler kurtarma paketlerinden yana bir sorunu olmayan görevlileri yeğ tutacaktır. Ve hatta ekonomik politika üstüne akademik araştırma müdahaleciliğe yönelik olarak tarafgir hâle gelecektir. Belki de, Hayek'in uyarısına cevap, ekonomik özgürlüğün ilkelere *aşırı şekilde* bağlı görülen insanları seçmek ya da atamaktır. Atandıktan sonra, onları müdahaleye doğru iteleyeni ağır baskıyı tecrübe ettikten sonra, makul bir denge ile sahneye çıkabilirler. 1980'lerde, Ronald Reagan, Şikago Üniversitesi'nin serbest piyasacı iktisat okulundan çok sayıda doktora sahibini liderlik konumlarına atamak suretiyle, bu tedbiri uygulamıştı.

John Maynard Keynes farklı bir görüşü benimsemişti. Hayek'e yazdığı *Kölelik Yolu*'na dair meşhur bir mektupta, Keynes daha müdahaleci liderlerin atanmasından yana tercihini ifade etmişti. Ancak o sadece *hayırhah* müdahaleciler olarak gördüğü kişileri istemişti. "İstedığımız şey hiç planlama olmaması, veya hatta daha az planlama değil, gerçekten neredeyse kesinlikle daha çok planlama istediğimizi söylemeliyim" diye yazmıştı. "Fakat planlama, hem liderler hem de takipçilerinin mümkün olduğunca çoğunun bütünüyle sizin ahlâkî pozisyonunuzu paylaştığı bir cemiyette gerçekleşmelidir." Daha sonraları, Milton Friedman bu mektubu Keynesyenizmin belirleyici karakteristiğini resmetmek için iktibas etmişti: Bu karakteristik, Keynesyenizmin güçlü hükümet mevkiindeki insanlar tarafından gerçekleştirilen keyfî müdahalelere odaklanması idi.

Ekonomik özgürlüğün ilkelerini destekleyen kişiler dahi bazen raydan çıkarlar. Birisi bu tür sapmalara 2008 Güzü'nde ihtiyaç duyulduğunu ileri sürebilir; Belki de, o vakitlerde alınan tedbirler daha ciddî bir paniği engellemiştir. Fakat bu, ilk başta, kendisi kargaşaya yol açan keyfî politikaları benimsemek için bir neden değildir. Böyle bir argüman, bir evi ateşe veren kişinin, daha sonra ateşi söndürdüğü ve bir iki odayı kurtardığı için beraat ettirilmesi gerektiğini söylemek gibi bir şeydir.

Ekonomik özgürlükten günümüzün kopuşu Hayek'in *Kölelik Yolu*'nda bahsettiği özgürlüğe yönelik saldırıdan daha az ciddî midir? Amerikan refahının geleceği –veya hatta küresel refah– tehlike altında dediğimde abartıyor muyum acaba?

Merkezî planlama onun için uygun terim olmasa da 2010 Sağlık Hizmetleri Yasası'nı göz önüne alınız. Bu yasa federal hükümete her bireyin sağlık sigortası paketinin koşullarını dayatma gücünü vermiştir. Ve bir medikal profesyonelin sunduğu –MRI sayısından CT taramalarının gerekli doğruluğuna

kadar- sağlık hizmetlerinin fiyat, miktar ve kalitesinin belirlemek üzere bir Bağımsız Ödeme Danışmanlığı Kurulu'nu (Independent Payment Advisory Board) ihdas etmiştir. Bu, üretilebilecek olan çiftlik hayvanları, tahıl, ya da çeliğin fiyat, miktar ve niteliğini belirleyen merkezden planlı ekonomilerin yönetiminden çok mu farklıdır? Ya da parasal politikayı düşünün. Birkaç yıl önce, endüstriyel politikayı (belirli firmalara ve endüstrilere keyfî desteği) parasal politika ile (bu desteği finanse etmek için para basımı ile) birleştiren, Fed'in niceliksel gevşeme politikasını tasvir etmek üzere "parasal-endüstriyel politika" (mondustrial policy) terimini icat etmiştim. O zamandan bu yana, Fed 1,25 trilyon dolarlık ipoteğe dayalı menkul kıymeti satın almıştır. Fed, 2011 malî yılında, panik koşulları yatıştıktan çok sonra, yeni yapılan federal borçlanmanın % 77'sini satın almıştır.

Hayek, enflasyonist parasal politikanın, daha fazla keyfî müdahaleye gerekçe sağlamak suretiyle, kısmen yaşlıları ve fakirleri özellikle vurduğu için, ekonomik hürriyetin altını oyduğunu iddia etmişti. Enflasyon sorununun günümüzde -en azından şimdilik-1970'lerde olduğundan daha az şiddetli olmasına rağmen, Fed'in yıllarca süren yüzde sıfırlık faiz oranı politikasının tesiri, Büyük Enflasyon döneminin politikasının tesirine benzemektedir. Bu politika bir ömür boyunca emeklilik için birikim yapan insanların reel gelirlerini önemli ölçüde daraltmaktadır.

Ekonomik özgürlüğün temel ilkelerinden uzaklaşarak, hükümet politikası günümüzün ekonomik uyuşukluğa neden olmuştur. Avrupa'daki dostlarımızdan bazılarının, çoğunlukla bu ilkelere daha da fazla uzaklaşmış olmaları nedeniyle, daha kötü ekonomik mücadeleler ile yüzleşiyor olması bizim için bir teselli olmamalıdır. İyi haber şudur ki, hükümet politikasındaki bir değişim sorunları yatıştıracak ve ekonomik refahı onarmaya yardımcı olacaktır. Benzer koşullar esnasında yazılmış olan Hayek'in eserini anlamak, bu çetin görevi üstlenirken bizlere muazzam ölçüde yardımcı olacaktır.